

**การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม : กรณีศูนย์พัฒนา
เด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลสีลา จังหวัดขอนแก่น**

**A Holistic Approach to Early Childhood Educational Management in Sub-district
Administrative Organizations: A Case Study of Dong Pong ECDC, Sila Sub-district
Administrative Organization, Khon Kaen Province**

ชยานนท์ มนเพียรจันทร์ (Chayanon Monpianjan)* ดร.วิโรจน์ สารรัตนะ (Dr.Wirot Samrattana)**
ดร.ศิริกุล นามศิริ (Dr.Sirikul Namsiri)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือก เพื่อแก้ปัญหาหรือบรรเทาสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการและหลักองค์รวมไปปฏิบัติตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ร่วมวิจัยมีจำนวน 49 คน ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีสภาพปัญหาเกิดขึ้นหลายประการจนส่งผลให้ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ดังนั้นผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติได้ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดอยู่ในระดับดีขึ้นไปทุกด้าน

ABSTRACT

The objectives of the study were to investigate the past and present conditions, problems, expectations, and possible alternative solutions to problems in order to meet expectations as well as choices made in formulating an action plan for early childhood educational management at the Dong Pong Early Childhood Development Center (DPECDC). Also to study the phenomena, changes, learning by doing at individual, group and organizational levels, and new knowledge emerged from both by the action plan and the holistic approach within the participatory action research. Research participants consisted of 49 individual(s). Findings indicated that the DPECDC performance failed to meet national standards due to a variety of operational problems. Thus, participants jointly initiate new plans to implement for reaching national standards. Results from action plan at the DPECDC indicated the center was able to meet the national standards at the good levels in all aspects.

คำสำคัญ: การศึกษาปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หลักองค์รวม

Key Words: Early Childhood Educational, Early Childhood Development Center, Holistic Approach

* นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง

*** รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริส เนื่องในโอกาสปีเด็กสากล เมื่อวันจันทร์ที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2552 อันเป็นกระแสพระราชดำริสเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาของคนในชาติ ซึ่งจะต้องเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย โดยกระแสพระราชดำริสดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับทฤษฎีในปัจจุบันนั้น เพราะจากการศึกษาพบว่าประเทศที่มีความเจริญ มั่นคงทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนั้นมักจะให้ความสำคัญ ในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมนุษย์ที่สามารถพัฒนาศักยภาพ ของตนเองให้มีประสิทธิภาพเพื่อปรับตัวให้เท่าทันกับ การเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับ กันโดยทั่วไปว่าศักยภาพของมนุษย์ในสังคมจะบ่งบอก ได้ถึงสถานภาพความมั่นคงของสังคมนั้นๆ (อัญชลี ไชยวรรณ, 2552)

ปัจจุบันการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยนั้นมีหน่วยงานหลักอยู่หลายหน่วยงานที่ทำหน้าที่ จัดการศึกษาในระดับนี้และหนึ่งในนั้นคือกระทรวง มหาดไทยซึ่งจัดโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ จากการศึกษาค้นคว้าผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาระดับปฐมวัยของไทยมีปัญหาหลายประการ อาทิ การ เข้ารับการศึกษาของเด็กปฐมวัยมีอัตราการลดลงในแต่ละปี อีกทั้งยังขาดคุณภาพ ซึ่งจากผลการประเมินของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษา (สมศ.) ปี 2548 พบว่ามีสื่อการเรียนที่ เหมาะสมเพียงร้อยละ 36.9 ครูจัดการเรียนการสอน อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพียง ร้อยละ 38 ซึ่งสาเหตุเกิดจากความไม่พร้อมด้านครุ อาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียน ศูนย์การศึกษามีไม่พอ รวมทั้งการประสานงานระหว่างรัฐและเอกชนขาด ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย และยังมี ปัญหาด้านครอบครัวยากจนอีกด้วย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551)

นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา รัฐได้เริ่มให้ความสำคัญกับการ พัฒนาเด็กปฐมวัยมากขึ้นโดยมุ่งเตรียมความพร้อม ให้แก่เด็กปฐมวัยก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา และมีการจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาคเด็ก ปฐมวัย(0 - 5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2545 – 2549 ขึ้นเป็น ครั้งแรก และน่านโยบายและแผนการศึกษาดังกล่าว ไปสู่การปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคเด็ก ปฐมวัยด้วยการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัย ให้มีคุณภาพและทั่วถึง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้น มารัฐได้สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัย ตามความในพระราช- บัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งใน ช่วงแรกของการน่านโยบายไปสู่การปฏิบัติได้เกิด ความสับสนอยู่หลายประการ เช่น 1) เกิดความแตกต่าง ในด้านคุณภาพและมาตรฐานระหว่างศูนย์พัฒนา เด็กเล็กขนาดใหญ่และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดเล็ก 2) ครูที่เลี้ยงเด็กยังไม่ได้รับการพัฒนาในเรื่องการจัดทำ หลักสูตรสถานศึกษาเท่าที่ควร 3) งบประมาณด้านการ จัดการศึกษายังจัดสรรได้ไม่สอดคล้องกับสภาพความ เป็นจริง และ 4) การขาดแคลนครูที่เลี้ยงเด็กและ บุคลากรทางการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์, 2550)

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอเป็นศูนย์พัฒนา เด็กเล็กแห่งหนึ่งที่อยู่ในการดูแลรับผิดชอบขององค์การ บริหารส่วนตำบลลลิตา จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็น หน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอีก หน่วยงานหนึ่ง และจากการศึกษาเอกสารการดำเนิน งานในปีที่ผ่านมาพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้เป็น ศูนย์ที่มีปัญหาในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อยู่หลาย ประการซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่พบจากการศึกษา เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในข้างต้น จนทำให้ไม่ ผ่านเกณฑ์การประเมินตามมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนา เด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมี

ความสนใจที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ จากเดิมที่ไม่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นการพัฒนาโดยให้ชุมชนหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แผนปฏิบัติการ(action plan) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน มาเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักองค์รวม(holistic approach) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม(additional intervention)ในการวิจัย เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ(action learning) ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับองค์กร และเกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา หรือบรรลุมิติที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่าน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติการ สังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(participatory action research:

PAR) จากผลการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) เป็นกรอบแนวคิดหลัก และเสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศอีก 6 ท่านคือ Seymour-Rolls & Hughes (2000) Mills (2007) Quixley (2008) James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) Creswell (2008) และ McTaggart (2010)

การดำเนินการวิจัยมีทั้งหมด 2 วงจร 10 ขั้นตอน ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ(preparation) แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) กิจกรรมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย และระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และกิจกรรมการสะท้อนผล

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน(planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการและ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ(acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล(observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล(reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson

distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผล

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่(re-planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของงานที่ต้องการพัฒนาเพื่อการวางแผนใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการวางแผนใหม่

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่(re-acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่(re-observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่(re-reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การถอดบทเรียนเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผลใหม่

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล(conclusion) มีการดำเนินกิจกรรม 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน และ ระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ

ผลการศึกษาวิจัยและการอภิปรายผล

ผลจากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผลจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ได้ดังนี้

สภาพที่เคยเป็นมา

การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 โดยเกิดจากร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในการเลี้ยงดูบุตรหลานของพวกเขา

ดังนั้น การจัดการศึกษาในช่วงนี้จึงเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก จึงส่งผลให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ประสบกับปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของต่าง ๆ ของเด็กเป็นอย่างมากโดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความวิตกกังวลให้แก่ครูและผู้ปกครองในขณะนั้นเป็นอย่างมาก นั่นเพราะการจัดกระบวนการเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตเด็กเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป (2547) ได้ให้ทัศนะว่าการจัดกระบวนการเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตของเด็ก เนื่องจากเป็นวัยที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวและผู้คนรอบข้างล้วนแล้วแต่มีผลทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพ อุปนิสัย และการเจริญเติบโตที่ส่งผลต่อสมอง สติปัญญา ความรู้สึกนึกคิด ทักษะชีวิตและความสามารถของพวกเขา จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้เข้ามาดูแลและสนับสนุนงบประมาณให้บางส่วนซึ่งก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการในการพัฒนา และต่อมาในปี พ.ศ. 2545 กรมการพัฒนาชุมชนได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาดำเนินการตามภารกิจการถ่ายโอน จึงส่งผลให้การบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาอีกระดับหนึ่ง

สภาพปัจจุบัน

ปัจจุบัน(ปีการศึกษา 2553) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง มีครู รวม 2 คน และมีนักเรียนรวม 29 คน ซึ่งแม้ว่าอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนจะเป็นไปตามเกณฑ์ที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนดไว้คือ 1 : 20 แต่ก็นับว่ายังเป็นภาระหนักของครู เพราะนอกจากครูทั้งสองคนจะทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนแล้ว ยังต้องดูแลงานอื่น ๆ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ทั้งหมดด้วย ซึ่งนับเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองกำลังประสบอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับที่ บังอร เทพเทียน และปิยฉัตร-

ตระกูลวงษ์ (2550) ที่ศึกษาพบว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการขาดแคลนครูที่เลี้ยงและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ส่วนในด้านการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้น ปัจจุบันดำเนินการโดยคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งพบว่าการดำเนินการในรูปของคณะกรรมการยังขาดความเข้มแข็งและไม่เป็นระบบเท่าที่ควร จึงส่งผลให้การจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้อย่างไม่ประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวัง ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาจะต้องเร่งแก้ไข

สภาพปัญหา

สภาพปัญหาที่พบในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้มีอยู่หลายประการจนส่งผลให้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินการจัดการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัญหาเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์ (2550) ที่พบว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีปัญหาอยู่หลายประการ เช่น ครูที่เลี้ยงเด็กยังไม่ได้รับการพัฒนาในเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเท่าที่ควร งบประมาณด้านการจัดการศึกษายังจัดสรรได้ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และการขาดแคลนครูที่เลี้ยงเด็กและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เป็นต้น

สภาพที่คาดหวัง

จากการกำหนดร่วมกันเกี่ยวกับสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยพบว่า โดยภาพรวมคาดหวังว่าเมื่อได้นำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติเสร็จสิ้นแล้วจะส่งผลให้ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้าน

การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ

ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุดุสภาพที่คาดหวัง

ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระบุนทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุดุสภาพที่คาดหวังโดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากหลากหลายแหล่งมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนา แล้วจึงทำการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองร่วมกัน สุดท้ายได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการที่ประกอบด้วยโครงการ 4 โครงการที่จะนำไปใช้ในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ในการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัตินั้นผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ยึดถือหลักองค์รวมซึ่งถือเป็นตัวสอดแทรกเสริม ในการวิจัยมาเป็นแนวคิดร่วมกันเพื่อมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองให้ครอบคลุมงานในทุกด้าน

ปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการนำแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมเป็นตัวสอดแทรกเสริมตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ ได้ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองสามารถผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ซึ่งเป็นไปตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังไว้

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ พบว่า ได้เกิดขึ้นใน 2 ลักษณะคือ 1) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง คือ ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง มีผลการประเมินในแต่ละมาตรฐาน ทุกด้าน ทุกรายการ อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทั้งนี้ เนื่องมาจากการใช้แผนปฏิบัติการที่มีลักษณะเด่นเฉพาะคือเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัด

กระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และอาจ
เนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ อีก เช่น การให้ความร่วมมือ
ของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งการมีส่วน
ร่วมของชุมชนนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจัด
การศึกษาปฐมวัย ดังที่ สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น
(2545) กล่าวว่าในการพัฒนาเด็กนั้นจะต้องให้
ครอบครัวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงจะประสบ
ผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ
นงลักษณ์ โกศรี (2549) และ Stewart (1993) อ้างถึงใน
สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา, 2551) ที่กล่าวถึง
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพไว้ว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
จะมีคุณภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครอง
และคนในชุมชน อีกทั้งอาจเนื่องมาจากการได้รับ
งบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล
เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนางาน ซึ่ง
แสดงให้เห็นว่างบประมาณเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่จะนำมา
ซึ่งผลสำเร็จของการดำเนินงานเพราะถ้าการดำเนินงาน
ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการแล้วก็ยากที่จะ
สำเร็จได้ และ 2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง พบว่า
เกิดขึ้นใน 3 ระดับคือ ระดับตัวบุคคล พบว่า ผู้ร่วมวิจัย
ทุกคนได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น
เช่น ครุมีความกระตือรือร้นและมีความรับผิดชอบต่อ
การทำงานและหมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ
นักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นในทุกด้าน ผู้ปกครองและ
ชุมชนให้ความร่วมมือและสนับสนุนการทำงานของ
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมากยิ่งขึ้น เป็นต้น ระดับกลุ่ม
บุคคล พบว่า ทั้งกลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่ม
คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่มบุคลากร
จากองค์การบริหารส่วนตำบลต่างมีความ
รับผิดชอบและตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของ
ตนเองที่มีต่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
คงพองมากยิ่งขึ้น รวมทั้งให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกันมากในการทำงานมากยิ่งขึ้น ระดับ
องค์กร พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเกิดการ
เปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านคงพอง

มีความตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษา
ปฐมวัยในชุมชนมากยิ่งขึ้น และองค์การบริหารส่วน
ตำบลได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาปฐมวัย
โดยมีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการจัดการศึกษา
ปฐมวัยของตำบลอย่างต่อเนื่อง

การเรียนรู้จากการกระทำ

การเรียนรู้จากการกระทำอันเป็นผลที่เกิดขึ้น
จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ได้เกิดขึ้นทั้งในระดับตัว
บุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ซึ่ง
สอดคล้องกับที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้ให้ทัศนะ
ว่า การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วมเป็นการเรียนรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งใน
ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับหน่วยงาน อันเป็น
การเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
หรือจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย
และกับบุคคลอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งในการ
วิจัยครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำในทุก
ขั้นตอนของการวิจัยเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ
(ขั้นตอนที่ 1) ไปจนถึงขั้นตอนการสรุปผล(ขั้นตอนที่
10) ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้นำไปสู่การสร้างองค์ความ
รู้ใหม่ (new knowledge) ในตอนท้ายที่สุด

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้เป็นผลที่
เกิดขึ้นจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ
ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้น และการใช้ตัว
สอดแทรกเสริมคือหลักองค์รวมไปปฏิบัติ ซึ่งได้
เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ 1) องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจาก
การปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
คงพอง 2) ความรู้ใหม่ที่เรียกว่า “องค์รวม 4 ประสาน
เพื่อการพัฒนา” และ 3) องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจาก
การถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกันคือ SILA
CHAIN Model ซึ่งมีความหมายดังนี้คือ “SILA” ย่อมา
จากคำว่า Stakeholders In Local Area อันหมายถึง ผู้ที่
มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือ

กลุ่มของผู้ร่วมวิจัยทั้ง 49 คน ส่วนคำว่า “CHAIN” นั้น
อักษรย่อแต่ละตัวมีความหมายดังนี้

C = Connection หมายถึง การทำงานใน
ลักษณะที่มีความเชื่อมโยง เกี่ยวพัน และสัมพันธ์กันไป
ทั้งระบบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือการมุ่งพัฒนาการจัด
การศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองให้
ครอบคลุมงานทุกด้านตามผลกำหนดร่วมกันระหว่าง
ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

H = Hub หมายถึง แกนกลาง หรือหลักการที่
เป็นตัวกลางในการยึดถือเพื่อการทำงานร่วมกัน ซึ่งใน
การวิจัยครั้งนี้คือการทำงานในลักษณะของการมี
ส่วนร่วมตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วม การทำงานโดยใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจาก
การจัดกระทำร่วมกัน และการทำงานที่เกิดจากการใช้
หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริม

A = Actor หมายถึง การเป็นผู้ลงมือกระทำ
ด้วยตนเอง โดยผู้ร่วมวิจัยทุกคนจะมีบทบาทและมีส่วน
ร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน และมีความเท่า
เทียมกันในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การ
สังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทและหน้าที่ที่
เกี่ยวข้อง

I = Integration หมายถึง การบูรณาการงานทุก
งานเข้าด้วยกันตามแนวคิดแบบองค์รวม

N = Norm หมายถึง การทำงานนั้นอยู่ภายใต้
บรรทัดฐานเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้แบ่งออก
ได้เป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 จากผลการวิจัยโดยภาพรวมแม้ว่าการ
จัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง
บรรลุความคาดหวังในทุกด้าน แต่ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ
ว่าถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จตาม
ความคาดหวังแล้วก็ตาม ทุกคนที่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
ควรร่วมมือกันดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่

ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน และยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่จะต้อง
ทำการพัฒนาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการ
พัฒนาอาคารสถานที่และการปรับปรุงสภาพแวดล้อม
เนื่องด้วยความคับแคบของสถานที่ตั้งที่เป็นอยู่ใน
ปัจจุบันที่จะต้องมีการปรับปรุงและดูแลเพิ่มเติมในเรื่อง
ของรั้ว ประตู ร่องระบายน้ำ และสภาพภูมิทัศน์บริเวณ
หน้าอาคารเรียน เป็นต้น

1.2 จากผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จของการ
จัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ส่วน
หนึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของ
ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชน ดังนั้น ศูนย์
พัฒนาเด็กเล็กคงพองควรรักษาไว้ซึ่งสัมพันธภาพและ
ความร่วมมือร่วมใจนี้เอาไว้ให้ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 เนื่องจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ
องค์การบริหารส่วนตำบลมีขนาดแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับ
จำนวนนักเรียนในศูนย์ เป็นหลัก จึงส่งผลให้
มาตรฐานการดำเนินงานมีความแตกต่างกันออกไปด้วย
ดังนั้น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรจัดทำ
มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่
ประกอบด้วยตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินที่จำแนก
ตามขนาดของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้วย ทั้งนี้ ตัวชี้วัดและ
เกณฑ์ในการประเมินดังกล่าวจะต้องมีความชัดเจนและ
ครอบคลุมกับงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในทุกด้าน

2.2 เนื่องจากงบประมาณในการจัด
การศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหาร
ส่วนตำบลส่วนใหญ่ได้มาจากการจัดสรรของกรม
ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ดังนั้น กรมส่งเสริมการ
ปกครองท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ
สำหรับการดำเนินงานในทุกด้านที่เกี่ยวข้อง หรืออาจ
จัดทำคำสั่งหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร
งบประมาณที่เปิดกว้าง เพื่อให้้องค์การบริหารส่วน
ตำบลสามารถนำไปดำเนินการได้อย่างไม่ขัดต่อระเบียบ
การใช้จ่ายงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลใน
ด้านการจัดการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้้องค์การบริหารส่วน
ตำบลสามารถจัดสรรงบประมาณของตนเองเพื่อการ

บริหารจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 เนื่องจากงบประมาณที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจัดสรรให้สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นยังไม่เพียงพอกับความต้องการ และงบประมาณบางอย่างที่จัดสรรมาไม่สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง เช่น ค่าอาหารกลางวัน มีการจัดสรรให้เด็กนักเรียนหัวละ 13 บาทต่อคนต่อวัน ซึ่งไม่สามารถจัดซื้ออาหารกลางวันที่มีคุณภาพให้กับเด็กนักเรียนได้ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีด้านอื่น ๆ ที่ควรสนับสนุนเพิ่มเติม เช่น ค่าวัสดุการศึกษา และค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและปรับปรุงอาคารสถานที่ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ควรศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนที่จะนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

3.2 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นอกจากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

4.1 เนื่องจากในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการนำเสนอเทคนิควิธีต่าง ๆ สำหรับผู้ร่วมวิจัยเพื่อใช้ประกอบการศึกษาและฝึกปฏิบัติ แต่คู่มือนี้ได้จัดทำขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั่วไปโดยมิได้ทำการทดลองใช้ ดังนั้น ในการทำวิจัยครั้งต่อไปอาจนำเอารูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มาใช้ในกระบวนการปรับปรุงและพัฒนาคู่มือการดำเนินงานนี้ได้

4.2 ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการประเมินเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ การประเมินการดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้รูปแบบการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation research) ได้

4.3 รูปแบบการวิจัยอื่น ๆ ที่อาจนำมาใช้เพื่อพัฒนาต่อขอยอดงานวิจัยนี้ได้ เช่น Policy research, Structural Equation Model (SEM) หรือ Indicator Development เพราะการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นสามารถนำไปกำหนดนโยบาย หรือหาองค์ประกอบในการจัดการศึกษา และพัฒนาตัวบ่งชี้ได้

สรุปผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นกรณีศึกษา(case study) โดยจำกัดสถานที่ การเลือกสถานที่ศึกษามีได้กระทำโดยอาศัยวิธีการทางสถิติแต่อาศัยผลการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนั้น ข้อค้นพบ ต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยนี้จึงเป็นข้อค้นพบใน “บริบทเฉพาะ” (specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และตามหลักการบริหารตามสถานการณ์ (situational approach) ที่ว่าไม่มีรูปแบบสำเร็จรูปใดที่จะสามารถนำไปใช้ได้ในทุกที่ ยิ่งเป็นการวิจัยในบริบทเฉพาะจึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงเพื่อใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งอื่นได้โดยทั่วไป แต่ผู้ที่สนใจอาจนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือบริบทของหน่วยงานตนเองได้ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ

Coghlan and Brannick, (2007) และ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008)

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2551. การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องอาศัยความร่วมมือ. กันยายน 21 กันยายน 2552, จาก http://www.kriengsak.com/index.php?components_content_topic_main=36&id_content_management_main=1458
- นงลักษณ์ โกศรี. 2549. การวิเคราะห์ห้องคำประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์. 2550. การดูแลเด็กปฐมวัยของประเทศไทย. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา. 5(3), 117 – 128.
- เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป. 2547. กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. 2553. วิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น. 2545. คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: อาสารักษาดินแดน.
- สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551. รายงานประเมินผลการพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัย (3 – 5 ปี). กรุงเทพฯ: เพลิน สตูดิโอ.
- อัญชลี ไชยวรรณ. 2552. การศึกษาปฐมวัยในอนาคต. กันยายน 25 กันยายน 2552, จาก http://www.e-childedu.com/youthcenter/upload/File/future_childhood.pdf
- Coghlan, D., & Brannick, T. 2007. Doing action research in your own organization. 2nd ed. London: Sage.
- Creswell, J. W. 2008. Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- James, E.A., Milenkiewicz, M.T., & Bucknam, A. 2008. Participatory action research for educational leadership. California: Sage.
- McTaggart, R. 2010. Participatory action research or change and development. Townsville, Australia: James Cook University.
- Mills, G.E. 2007. Action research: A guide for the teacher researcher. 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Quixley, S. 2008. Participatory action research: A brief outline of the concept. Taskforce: Canberra.
- Seymour-Rolls K., & Hughes I. 2000. Participatory action research: Getting job done. Retrieved September 25, 2009, from http://www2.fhs.usyd.edu.au/arow/o/m01/_rseymour.htm